

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Олена ГОРБЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розкривається зміст і сутність понять індивідуальний та диференційований підходи. Розглядається проблема використання та впливу принципу індивідуально-диференційованого підходу у процесі формування інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: індивідуалізація, диференціація, індивідуальний підхід, диференційований підхід, принцип індивідуалізації, диференціація навчання, інструментально-виконавська компетентність.

В статье раскрывается содержание и сущность понятий индивидуальный и дифференцированный подходы. Рассматривается проблема использования и влияния принципа индивидуально-дифференцированного подхода в процессе формирования инструментально-исполнительской компетентности будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: индивидуализация, дифференциация, индивидуальный подход, дифференцированный подход, принцип индивидуализации, дифференциация обучения, инструментально-исполнительская компетентность.

The article reveals the content and nature of individual concepts and different approach. The problem of the use and impact of the principle of individual and differentiated approach to the process of instrumental performance competence of future teachers of music. The use of individual and differentiated in the process of formation of instrumental performing competence of the future teachers of musical art, is one such organization of pedagogical influence, which implies taking into account individual characteristics, diagnosis personal-typological characteristics and abilities of

students, introduction of innovative pedagogical technologies, the art of interpretation tasks of varying complexity, providing possibilities of choice of individual learning path for self-realization and self-expression of students in the field of music and performing arts.

Keywords: *individualization, differentiation, individual approach, a differentiated approach, the principle of individualization, differentiation studies, performing instrumental competence.*

Постановка проблеми. Інструментально-виконавська підготовка майбутнього вчителя музики у процесі навчання у ВНЗ набуває особливої значущості, оскільки передбачає формування вмінь і набуття особистісного досвіду здійснювати різнобічну й багатогранну музично-педагогічну діяльність у загальноосвітній школі засобами інструментально-виконавської діяльності, спрямованої на формування духовного світу вихованців.

Компетентнісно спрямована парадигма освіти виходить із того, що інтенсивний і динамічний розвиток особистості відбувається продуктивно, якщо створені умови для задоволення її базових потреб, зокрема потреби в самоорганізації і реалізації свого творчого потенціалу й потреби у пізнанні відповідно до індивідуального способу освіти, що детермінує індивідуальні когнітивні стратегії.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «індивідуальний підхід» тісно пов'язане із поняттям «індивідуалізації» навчання. Зміст цих понять полягає у наступному: в першому випадку мають справу із принципом навчання, у другому – із здійсненням цього принципу, що має свої форми та методи (І.Унт, Є.Рабунський).

Індивідуальний підхід як засіб підвищення ефективності навчання визначають І.Гладких, М.Сонін та ін.; як засіб розвитку пізнавальної активності та самостійності – Л.Арістова, І.Огородніков, М.Данілова, М.Махмутова, Д.Вількеєв, Н.Половнікова, А.Кірсанов та ін. Значний внесок у вивченні проблеми індивідуального підходу здійснили Є.Рабунський та І.Унт, які розглядають його з позицій самостійної роботи. Різні взаємозв'язки фронтальної, групової та індивідуальної форми навчання досліджують В.Загвязінський, І.Чередов, Л.Книш, Т.Ніколаєва, Є.Рабунський. В умовах широкого впровадження у навчальний процес комп'ютерних технологій поняття «індивідуальний підхід» дістало значного теоретичного переосмислення та розширення, що обґрунтовують у наукових працях А.Довгялло, В.Глушков, В.Володько, Б.Гершунський, Ю.Машбиць та ін..

У музично-педагогічній освіті індивідуально-диференційований підхід є традиційним, оскільки зумовлюється специфікою музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Метою статті є розкриття сутності і значення індивідуально-диференційованого підходу в процесі формування інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Існують різні підходи щодо визначення поняття «індивідуалізація навчання». Зміст поняття «індивідуалізація» у багатьох авторів подається по-різному відповідно меті і засобам навчання. У «Педагогічній енциклопедії» та Українському педагогічному словнику індивідуалізація навчання визначається як організація навчально-виховного процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні можливості учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання, тобто індивідуалізація у такому її розумінні передбачає обов'язкове урахування особливостей кожного учня. У такому контексті використовують поняття «індивідуалізація» Є.Рабунський, А.Бударний, А.Кірсанов, враховуючи особливості груп учнів, схожих за будь-якою ознакою еквівалентності.

Поняття «індивідуалізація навчання», зазначає Т.Дейніченко, має розглядатися у більш широкому розумінні, оскільки індивідуальні особливості учнів мають не тільки враховуватись, але й на ці особливості необхідно «спиратися» у процесі навчання. В рамках розгляду сутності поняття «індивідуалізація навчання» автор визначає такі категорії, як «індивід», «людина», «особистість», «індивідуальність», стверджуючи, що поняття «людина», «особистість», «індивідуальність» знаходяться у тісному взаємозв'язку, але відрізняються ступенем соціальної активності людини. Найбільш близьким до процесу навчання визначається «індивідуальність».

Термін диференціація (від лат. *differentia* – різноманітність, відмінність) означає поділ, розчленування чого-небудь на окремі різноманітні елементи [2, с. 224]. У педагогіці диференційований підхід – це цілеспрямована діяльність учителя з навчання й виховання кожного учня, яка передбачає використання різних рівнів навчального матеріалу, різних навчальних планів і програм, різних прийомів і методів навчання, що відповідають різним рівням інтелектуального розвитку тих, хто навчається [6, с. 61].

Значний здобуток в розвитку поглядів на сутність диференційованого навчання зробили науковці, які вказали на необхідність поєднання учнів у типологічні групи, складання для них диференційованих завдань та варіативних навчальних програм. Так, на думку І.Бутузова, диференційоване навчання передбачає не тільки організацію процесу навчання відповідно індивідуальним особливостям учнів, а є формою внутрішнього розподілу учнів на приблизно однакові за рівнем успішності навчання групи (сильні, середні, слабкі), що уможливорює здійснювати навчальну роботу з цими групами на різних рівнях. Слід підкреслити, що науковці, зокрема, І.Бутузов акцентує увагу на необхідності здійснення

навчальної діяльності учнів на різних рівнях для опанування ними програмним матеріалом відповідно індивідуальним особливостям, пропонуючи єдину форму внутрішньо-класної, типолого-групової диференціації.

Диференційоване навчання І.Чередов розуміє як процес, що передбачає детальне вивчення індивідуальних особливостей учнів та організацію диференційовано-групової форми навчання. Диференційовано-групова форма навчання, зазначає науковець, передбачає таке планування навчальної діяльності різних типологічних груп учнів, при якому завдання для груп відрізняються не об'ємом, а типом конструкції. При цьому І.Чередов робить акцент на тому, що диференційовано-групова форма навчання не є основною і застосовується у навчальному процесі на певних його етапах для ефективності навчального процесу. Продуктивні можливості цієї форми, зазначає дослідник, виявляються у комплексі з іншими формами навчання, що спричиняє інтенсифікацію навчальної діяльності.

Диференційований підхід Ю.Зотов визначає як спосіб реалізації індивідуалізованого навчання. На його думку, диференційований підхід полягає у складанні диференційованих індивідуальних завдань, які розрізняються за ступенем складності – від репродуктивних до творчих. Зазначимо, що Ю.Зотов, обґрунтовуючи необхідність впровадження варіативних навчальних програм, доводить залежність їх оптимальної реалізації від організаційно-педагогічних умов, особливостей класів, навчальних груп, форм і методів навчання, контролю, корекції, аналізу результатів навчання і самоаналізу.

Важливість використання індивідуально-диференційованого підходу у загальній та вищій педагогіці визначають вітчизняні вчені: С.Гончаренко, О.Бугайов, Д.Дейкун, П.Дроб'язко, В.Володько, І.Унт, А.Кірсанов, Є.Рабунський, М.Поленова, О.Братанич та ін.

Проблема інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики на сучасному етапі є однією з найактуальніших. Її різні аспекти розкриваються в ґрунтовних працях О.Абдулліної, Л.Арчажнікової, А.Болгарського, О.Олексюк, Г.Падалки, А.Растригіної, О.Ростовського, О.Рудницької, Г.Ципіна, О.Шульпякова, О.Щолокової та ін.; досліджуються у дисертаційних роботах, котрі розкривають різні аспекти інструментальної підготовки майбутніх фахівців: Л.Гусейнової (готовність майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності); Н.Згурської (музично-виконавська культура майбутнього вчителя музики); І.Гринчук, В.Крицького (уміння художньої інтерпретації); В.Муцмахера (інструментально-виконавські уміння); М.Давидова, Т.Юник (інструментально-виконавська майстерність); О.Щербініної (музично-стильові уявлення майбутніх учителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки) та ін.

О.Ростовський зазначає, що у процесі становлення і розвитку музично-педагогічної освіти склалася певна система інструментальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, яка істотно відрізняється від підготовки інструменталістів-виконавців у мистецьких вузах, оскільки основною метою музиканта-виконавця є розкриття художнього образу в процесі публічного виступу, тоді як учитель музичного мистецтва засобами різноманітної інструментально-виконавської творчості формує духовну культуру і внутрішній світ школярів.

Аналізу й дослідженню різних аспектів інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки приділяється значна увага сучасних науковців.

Так, проблема формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської підготовки розглядається в науковому дослідженні Л.Гусейнової. Дослідницею розроблена дидактична модель інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя, що полягає у спрямованості цього процесу на формування готовності до інструментально-виконавської діяльності; у визначенні її сутнісної основи – виконавської культури, що формується в активній навчально-виконавській діяльності; у набутті усвідомленого позитивного ставлення та стійкої потреби у ній.

Професійна діяльність учителя музичного мистецтва характеризується складністю і поліфункціональністю, оскільки містить як загальнопедагогічні, так і специфічні характеристики, що пов'язані насамперед з музично-виконавською підготовкою. Виконавські знання, вміння та навички вчителя музики, що відповідають певним видам інструментально-виконавської діяльності, групуються в єдиний комплекс, який передбачає володіння різновидами художньо-інтерпретаційної діяльності (інструментальною, вокальною, вокально-інструментальною, диригентсько-хоровою, композиторською, концертмейстерською, мистецтвом творчого музикування тощо), що спрямовуються на розвиток творчого мислення, інтелектуальної активності, емоційно-почуттєвої проникливості майбутніх фахівців. Інструментально-виконавська діяльність учителя музичного мистецтва передбачає володіння комплексом знань, інтерпретаційних умінь та навичок, здатністю до творчо-самостійного осмислення художнього образу, володіння технікою художнього виконання тощо.

У процесі інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики Н.Згурська виокремлює його музично-виконавську культуру, яку визначає як динамічне інтегративне утворення, що передбачає здатність розкривати, відтворювати в процесі інтерпретаторської діяльності зміст музичного твору та доносити його до учнів у художньо досконалій формі. Дослідниця зазначає, що музично-виконавська культура вчителя музики характеризує рівень його особистісного професійного розвитку,

прагнення до самовдосконалення й виокремлює такі її компоненти: мотиваційність (позитивне ставлення до професійної роботи з дітьми, інтерес до навчання, потреба в інтерпретації музичних творів); оцінність (музично-естетичні оцінки, виконавські ідеали, переконання в сфері професійної підготовки); обдарованість (музичні, виконавські здібності); тезаурус (професійно-виконавські знання, уміння й навички); творча самостійність (своєрідність виконавських дій, незалежність у роботі, дійовий самоконтроль, музична активність) й доводить, що інтерпретаторська діяльність є характерною ознакою культурних явищ, найбільш сприяє самовдосконаленню особистості й є значущим фактором формування інструментально-виконавської культури [3].

Розкриваючи залежність розвитку особистості від соціальних умов, психологи (Л.Виготський, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін.) підкреслюють, що людина як унікальна система особистісних смислів, індивідуально своєрідних способів упорядкування зовнішніх вражень і внутрішніх переживань, є не пасивним об'єктом впливу навколишнього середовища, а активним суб'єктом діяльності. Тому формування особистісних якостей відбувається через активну діяльність суб'єкта, котра у свою чергу вимагає виявлення високого рівня креативності, творчості, самостійності й детермінується певними педагогічними умовами. Розвивальною, стверджують дослідники, є тільки та діяльність, зміст і характер якої спрямовується на формування емоційно-мотиваційної сфери, а способи її виконання ставлять студента в позицію активного суб'єкта навчальної діяльності.

Серед педагогічних умов, котрі, забезпечують ефективність та результативність процесу формування інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва й плідно впливають на якість професійної підготовки майбутніх фахівців доцільним є використання принципу індивідуального та диференційованого підходу. Індивідуальний та диференційований підходи є такою організацією педагогічного впливу, що передбачає урахування індивідуальних особливостей, діагностику особистісно-типологічних особливостей і здібностей студентів, впровадження інноваційних художньо-педагогічних технологій, завдань різної складності, спрямовані на розкриття творчого потенціалу кожного студента, забезпечення можливостей вибору індивідуальної траєкторії навчання з метою самореалізації студентів у царині музично-виконавської творчості. Використання принципу індивідуалізації та диференціації навчання сприяє формуванню художньо-інтерпретаційних умінь студентів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів, уподобань та здібностей, реалізації їхнього творчого потенціалу, художньо-інтерпретаційних умінь особистісного, художньо-творчого самовираження.

Обґрунтовуючи художньо-інтерпретаційну природу виконавської діяльності, Є.Гуренко розкриває своєрідність художньої інтерпретації,

котру ототожнює з процесом виконання. Автор у складній художньо-інтерпретаційній системі виокремлює дві підсистеми: перша – це процес формування виконавського задуму (художнє проектування результату виконавського мистецтва); друга – реалізація результату виконавського мистецтва як матеріального утворення. Перша підсистема передбачає засвоєння продукту первинної художньої діяльності і створення виконавської концепції; друга містить реалізацію результату виконавського мистецтва спочатку в процесі репетиційної роботи, а потім реалізацію результату виконавського мистецтва у процесі публічного виступу.

Принцип індивідуалізації, підкреслює Г.Падалка, означає піклування про «виявлення і збереження в учнів індивідуальної емоційно-оцінної реакції, смислових переваг в галузі мистецтва, розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості» [5, с. 154]. Якщо художньо-інтерпретаційна діяльність не є для студента індивідуально-неповторним ставленням до твору, яскраво вираженням власним емоційно-емпатійним співпереживанням у процесі пізнання художнього образу, створюються передумови уніфікованого творення музичних образів за певними штампами, «антихудожніми кліше». Тому виявлення і розвиток особистісних характеристик й особливостей студентів, актуалізація і збереження їхньої індивідуальної неповторності уможлиблює здійснити вплив на формування й розвиток всіх компонентів інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики.

Диференційований підхід уможлиблює створення умов для особистісного, художньо-творчого самовираження студентів, реалізації їхнього творчого потенціалу з урахуванням інтересів, нахилів, уподобань та здібностей.

Інструментально-виконавська підготовка майбутнього вчителя музики характеризується індивідуальною формою навчання, тому найактивніший вплив на формування художньо-інтерпретаційних компетенцій (предметних та міжпредметних) здійснюється в процесі індивідуальних занять з фаху, на яких «застосовуються різні прийоми впливу та активні методи навчання» [4, с. 100]. З огляду на це, «актуалізація індивідуального, опора на індивідуальне начало дає можливість «підтягнути» до вищого рівня розвитку всі компоненти художньої підготовки [5, с. 158] особистості, сприяти розвитку властивих для кожного студента рис та особливостей, які становлять творчу музичну індивідуальність [4, с. 100].

Висновки. Використання індивідуально-диференційованого підходу у процесі формування інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, є такою організацією педагогічного впливу, що передбачає урахування індивідуальних особливостей, діагностику особистісно-типологічних особливостей і здібностей студентів, упровадження інноваційних художньо-педагогічних

технологій, художньо-інтерпретаційних завдань різної складності, забезпечення можливостей вибору індивідуальної траєкторії навчання для самореалізації і самовираження студентів у царині музично-виконавської творчості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с
3. Згурська Н.М. Формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2001. – 16 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка. – К., 2006. – 188 с.
5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Сікорський П.І. Організація диференційованого навчання в сільській школі: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К.: Ін-т педагог. і психолог. проф. освіти АПН України, 1995. – 160 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Горбенко Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: виконавська підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.